

ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ

ԵՒՐՈՊԱՅԻ

ՄԻՋՆԱԴԱՐՈՒ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆՆԵՐԸ

Համալսարաններու ծագումին մասին ուսումնասիրութիւն մը, կատարեալ յաջողութեան պիտի չյանգի, որովհետեւ համալսարաններ չհիմնուեցան այլ աճեցան: Համալսարաններ մինչև ԺԵ. դար, շէնքեր չունէին, թէև 1158ին առաջին համալսարանը արդէն գոյութիւն ունէր: Խուճ մը աշակերտներ կը հաւաքուէին համբաւեւոր ուսուցիչի մը շուրջ և միասին կ'ուսանէին: Այս խումբերը կը հանդիպէին եկեղեցիներու կամ սրահներու մէջ: Աստիճանաբար այսպիսի խումբեր կազմակերպուեցան, և կը կոչուէին «Universitas Magistrorum»: Անոնք կը հաւաքուէին «Studium Generale»-ի, այսինքն «սորվելու վայր»ի մը մէջ: Խուճ մը անհատներ որոնք որոշ նիւթ մը կը սերտէին այսպիսի տեղ մը, կը կոչուէին միասնաբար «Universitas»:

Համալսարանական ընկերութիւններու կազմակերպութիւններ, կը նմանէին աւելի հին առեւտրական ընկերութիւններու: Համալսարաններ կը պահպանէին ուսումի դանձերը, կ'աւելցնէին անոնց վրայ, ինչպէս նաև իրենց անդամները կը պաշտպանէին, որոնք փոխադարձ օգնութեան ոգի մը ունէին: «Faculty»-ներ կազմուեցան երբ ուսումը ճիւղաւորուեցաւ և ուսանողներու ու ուսուցիչներու թիւը աճեցաւ: Նման հետաքրքրութիւններ ունեցող խումբ մը կազմեց «Faculty» մը:

Իտալիոյ մէջ, Պոլօնիայի համալսարանը հիմնուած 1158ին, իր տեսակին մէջ առաջինն էր: Ուսանողները երկու ընկերութիւններ ունէին: Մին օտարներու և միւսը իտալացիներու համար: Պոլօնիայի փառքն էր Օրէնքի ուսուցումը:

Սկզբնական շրջանի նշանաւոր համալսարաններէն ուրիշ մը կը գտնուէր Բարիլի մէջ: Այս մէկը նշանաւոր դարձաւ Notre-Dame և St. Geneviève եկեղեցիներու շուրջ ԺԲ. դարուն: Բարիլի «Studium Generale»-ը

կապուած էր Բարիլի եպիսկոպոսին: ԺԳ. դարուն ան ընդարձակուեցաւ և եղաւ համալսարան մը երեք բաժանմունքներով. — բժշկութեան, աստուածաբանութեան եւ օրէնսդրութեան, ինչպէս նաև արուեստի նուազ նշանաւոր բաժինով մը, որուն զբաղմը կար համալսարանապետը: Բարիլի արուեստից դասը բաղկացած էր չորս ազգերու ընկերութիւններով — Ֆրանսա, Բիզանիա, Նորմանտի և Անգլիա: Բարիլի մէջ ուսուցիչներ զանազան առանձնաշնորհումներ ուղեցին ունենալ, օրինակ՝ ինքնիշխանութեան պահանջեցին: Louis VII համալսարանները քաղաքական օրէնքի իշխանութեան սահմանէն դուրս յայտարարեց, ուստի անոնք ազատ էին եկեղեցական դատարանի կամ ուսանողական դատարանի մը ներկայանալ, իրենց հարցերուն լուծման համար:

Բարիլի համալսարանը իբր տիպար ծառայեց ուրիշ շատ մը համալսարաններու, որոնցմէ մին է Oxfordի համալսարանը: Կ'ըսուի թէ համալսարանականներու խումբ մը Բարիլէն գաղթեցին և հիմնեցին Oxfordի համալսարանը: Ապացոյց գոյութիւն ունի թէ 1190ին Oxfordը ճանչցուած էր իբր «Studium Generale» մը, մինչ իր քոյր համալսարանը Cambridgeը հաստատուած էր 1318ին:

Միջնադարու համալսարաններէն ուրիշ մը կը գտնուէր Salamancaի մէջ, Սպանիոյ համալսարաններու թագուհին՝ որ 1200ին հիմնուեցաւ և որուն 1243ին Ferdinand III պաշտօնական հրովարտակ մը տուաւ: Salamanca ուսուցումի մեծ կեդրոն մըն էր, Alfonsé Xի նշանաւոր աստղաբաշխական ցուցակներու պատրաստութեան մէջ մաս առաւ, ինչպէս նաև ԺԴ. դարու եկեղեցական խնդիրներու մէջ իր նախընտրութիւնը տուաւ Avignonի Պապերուն: Արաբական գիտութեան և իմաստասիրութեան ազդեցութիւնը մեծ դեր ունեցաւ Salamancaի յառաջդիմութեան մէջ:

Ուրիշ շատ մը համալսարաններ ծագում առին ուսանողներու գաղթով: Անոնցմէ ուսումնական կազմակերպուեցան Պապերու կողմէ հերետիկոսութեան դէմ պայքարելու համար: Ուրիշներ՝ թագաւորներու կողմէ օտար ազդեցութիւններու հոսանքը մեղմացնելու համար, ինչպէս նաև բնակչութիւն

և հարստութիւն գումարելու համար: Այսու ամենայնիւ, համալսարանները պատճառեղան մտային աշխատանքի և ճշմարտութեան ի խնդիր փնտռաւ քիւ: Ազնուականներու, բերդերու և եկեղեցիներու միջև համալսարանները ուսուցումի սրբավայրեր եղան:

Այս ուսումի սրբավայրերը Միջնադարու մէջ աւելի ուշ միայն ճանչցուեցան եկեղեցական և քաղաքական հեղինակութիւններու կողմէ:

Համալսարանները հիմնարկուեցան պապական կոնդակով կամ արքայական հրովարտակով և ինքնիշխան մարմիններ եղան, որոնք կ'ընտրէին իրենց պաշտօնեաները: Համալսարանապետը, արուեստից կաճառին պետը, վեցամեայ պաշտօնի շրջան մը ունէր, որ յետոյ մէկ կամ երկու տարուայ ժամանակաշրջանով մը երկարեցաւ: Բարիզի մէջ, Միակ բացառութիւնը այս հանրապարական սկիզբին, Բարիզի համալսարանին զիւանապետն էր որ կը ներկայացընէր եկեղեցին: Անիկա պատասխանատու էր ուսուցանելու արտօնութիւններուն, գրելու և կնքելու զանազան որոշումներ(*): Աստիճանաբար ուսուցիչներու և ուսանողներու ուժը աւելցաւ, եւ համալսարանապետը աւելի իրաւասութիւններ ունեցաւ, թէև գիւանապետ մը շարունակեց գոյութիւն ունենալ: Ժ. Գ. դարու վերջը, համալսարանապետը բոլոր բաժիններուն ալ վրայ հեղինակութիւն ունէր: Աւելի ուշ, Օրինաց բաժանմունքը զատ հատ մը ունէր: Համալսարանապետը ընդհանուր և մասնաւոր ժողովներ կը հրաւիրէր, բայց վիճարանութեան մէջ մաս չէր առնէր: Իրաւասութիւն ունէր ստիպողական խնդիրներ նկատի առնելու ատենին մը հետ, որոնք կարգապահական հարցեր նկատի կ'առնէին:

Բարիզի մէջ, համալսարանապետը կ'ընտրուէր չորս ազգերու ներկայացուցիչներու կողմէ: Երեսունը անց կուսակրօն մը ըլլալու էր: Պօլօնիայի մէջ 25էն վեր ուսանող մը կրնար ընտրուիլ պայմանաւ որ հարուստ ըլլար, և Oxfordէ շրջանաւարտ մը:

Salamancaի մէջ աստուածաբանութեան ուսանողներ կ'ընտրէին համալսարանապետը:

(*) Robertson, Ch. G. Chamber's, encyclopaedia, New edition, Vol. XIV, p. 189 - 190:

Միջին դարերուն բարձրագոյն ուսումի զլիսաւոր նպատակը կը կազմէր այսպէս կոչուած եօթ Ազատ արուեստները, որոն մաս կը կազմէին՝ քերականութեան, հոն տորութեան, և տրամաբանութեան երեակը (Trivium) և թուարանութեան, երկրաչափութեան, նուագի և աստղաբաշխութեան քառակը (Quadrioium): Ասոնցմէ վերջ կու գային Օրէնք (Law), Բժշկութիւն և Աստուածաբանութիւն: Այս շրջանի դաստիարակութեան յատկանիշներն էին վիճարանութեան ոգին հիմնուած տարբեր մեկնաբանութեանց վրայ, և լսողութեան վրայ գրուած շեշտը:

Արուեստից կաճառին մէջ հետեւեալ դասագիրքերը կը մատուցանէին. — Արիստոտէլի «Տրամաբանութիւնը» և Priscanի «Քերականութիւնը»: Տրամաբանութիւնը կը նկատուէր Արուեստից Արուեստ:

Աստուածաբանութեան դպրոցը Ս. Գիւրքը կը գործածէր իր սովորական դասերուն համար, որմէ գուրու Peter Lombardի Նախադասութեանց գիրքը կը գործածուէր: Վերջինը չորս մասերէ կը բաղկանար: Առաջինը Աստուծոյ և Երրորդութեան մասին, երկրորդը՝ ստեղծագործութեան, Տեսանելիին և անտեսանելիին յարաբերութեան մասին, երրորդը՝ փրկութեան, հաւատքի, յոյսի, սիրոյ առաքինութեանց և մեղքի մասին, և չորրորդը՝ Խորհուրդներու (Sacraments) մասին: Աստուածաբանութեան մէջ Sorbonne ամենէն նշանաւորը եղաւ:

Իրաւագիտական ճիւղերու մէջ Պօլօնեա ամենէն նշանաւորն էր: Այս համարը կը պարտի Irneriusի և իր յաջորդներուն: «Corpus Juris» գործածուող գիրքերէն մին էր, ասոնք ամէնքն ալ կը մեկնաբանուէին, Irnerius կը քաջալերէր նօթագրութիւններ և մեկնութիւններ որոնք այնքան շատ կ'ըլլային որ գիրքէն աւելի կարեւոր կը նկատուէին: Ընդհանրապէս ուսուցումը բերանացի էր: Յաճախ կրկնութիւններ կային և կանոնաւոր քննութիւններ: Վիճարանութիւնը կը քաջալերուէր և հակասող տեսակէտներ կը բաղխէին: Օրէնսդիտութեան ուսուցումը մեծ դեր ունեցաւ համալսարաններու ազատագրութեան մէջ:

Բժշկական ուսմանց երկու մեծ կեդրոններն էին Salerno և Salamanca: Առաջինը հանրաժանօթ առողջապահական վայր մըն

էր, մեղմ կլիմայով և հանքային աղբիւրներով. իսկ վերջինը արար բժիշկներու ազդեցութեամբ աւելի հրապուրիչ էր: Ուսուցումի հիմը կը կազմէր Hippocratesի և Galenի գիրքերը: Իրիքը եւ բացատրութիւնը պէտք է որ ընդօրինակուէին և նոյն իսկ մի քանի անգամ: Անդամազնութիւններ տարին անգամ մը կը կատարուէին: Բժշկութեան ուսումը յոյն, հռոմէական և արաբական ազդեցութիւնը կրած է, ինչպէս նաեւ վիճաբանելու հակամիտութեան կնիքը:

Միջնադարու համալսարաններու հետ սերտորէն զուգորդուած է Peter Abélardի անունը. Abélard փայլուն բանախօս մըն էր, և նշանաւոր՝ տրամաբանութիւն ուսուցանելու մէջ: Երբ գայթակղութեան մը հետեւանքով ստիպուեցաւ Բարիզէն հեռանալ իր աշակերտները հետեւեցան իրեն ուրովհետեւ խելացի և սրամիտ էր: Իր կենսագիրներէն մին ինքնատիպ կերպով կը ներկայացնէ զինք. «Համալսարաններու պատմութեան մէջ ուրիշ կարեւոր գէմք մըն է St. Bernardը, որուն համար ուսումը երկար և համբերատար մտածումի արդիւնք էր: Ան իր աշակերտներուն ամէն օր շարադրութիւն կուտար, ուշադրութիւն դարձնելով

անոնց պարունակութեան, ոճին ու արժէքին, և քննադատելով զանոնք թէ գիտութեան և թէ ճաշակի տեսակէտէ: Bernard ուշադիր է քրիստոնեայ բարեպաշտութեան, բայց այնքան կը սիրեր դասական գործերը որ կը խորհէր թէ քերականութիւն ուսանելու է պարզապէս քերականութեան սիրոյն: Ուրիշ ուսուցիչ մըն էր Chartreի եպիսկոպոսը Սալիզիւր անունով: Կիկերոնի ազդեցութիւնը կրած էր եւ հետաքրքրութեանց ու իրագործումներու ընդարձակ դաշտ մը ունէր: Իր հաւանութիւնը չէր տար անոնց որոնք կը փորձէին ուսման շրջանը շուտով լրացնել և առեւտուրով զբաղիլ: Կը հաւատար թէ ուսումը նպատակ մըն է և ո՛չ թէ միջոց մը պարզապէս: Տասներկու տարի ուսած է Ֆրանսայի դպրոցներու մէջ, և իր ուսուցիչներուն մէջ ունեցած է Abélardը: Իր գիրքերէն մէկուն մէջ կ'ըսէ. «Բարիզի մէջ տեսայ առատ կեանք, ընդհանուր հրճուանք, յարգանք կեանքի հանդէպ, իմաստասէրներու խումբ մը: Յակոբի սանդուղը կը կարծէի տեսնել, ուր հրեշտակները կ'իլլէին և կ'իջնէին»: Նոյնը կրնայ ըսուիլ Միջնադարու համալսարաններէն, շատերու մասին:

Ամիովեց՝ Ն. Ե.

